

om mijn gloeiende liefdelans" etc.). Dat Bilderdijk, de voorloper van het Réveil en prediker van de huwelijks-trouw, zich niet aan zijn eigen geboden hield en dat Pisuise zich niet beperkte tot handjeplak, doet in een handleiding echter niet terzake.

Ook zou er wel wat zijn op te merken over de manier waarop de brieven zijn uitgegeven. De tekstbezorgers van Bilderdijk, een trio onder leiding van dr. J. Bosch, schrijven in het commentaar bij een brief: "Het lijkt wel of Bilderdijk, als hij aan Catharina Rebecca (zijn wettige echtgenoot, JdK) dacht, Catharina Wilhelmina niet zag, en omgekeerd. Een meer dan romantische gespletenheid." Zo'n opmerking, hoe juist ze misschien ook is, hoort in een wetenschappelijke editie niet thuis. Pisuise beschrijft in een brief uit 1912 iemand als "'n leelijke, vettige, sproetige, plakkerige hollandsche jodenjuffrouw". Tekstbezorger Anke van Hamel tekent daarbij aan: "deze aanduiding, benaming moet gezien worden in de tijd." Ook in de tijd gezien kan ik er echter niets moois van maken. Dat de brieven van Bilderdijk en Pisuise nu toegankelijk zijn blijft evenwel een grote verdienste.

Er zijn twee geijkte manieren om een liefdesbrief te beginnen. De eerste is: Dank je voor je brief. Of: Dank je voor het kado. In de bloemlezing van Fraser staan ook brieven van historische persoonlijkheden, zoals Rosa Luxemburg. Zij begint: "Ik kus je duizendmaal voor je lieve brief en kado, al heb ik dat nog niet ontvangen... Je kunt je eenvoudig niet indenken hoe blij ik ben met je keuze. Waarom? Rodbertus is gewoon mijn favoriete econoom en ik kan hem honderd keer lezen voor louter intellectueel genot."

De tweede manier is het beschrijven van de concrete situatie waarin je je bevindt. Zoals James Joyce: "Ik heb zojuist mijn nachtelijk diner beëindigd waar ik geen trek in had. Toen ik halverwege was ontdekte ik dat ik het uit mijn vingers zat te eten. Ik voelde me ziek net als afgelopen nacht."

Niet iedere briefschrijver komt na het begin meteen ter zake. Eerst wat vleierij. Marcel Proust: "ik weet alleen hoe ik vrouwen kan zeggen dat

ik ze bewonder en dat ik van ze hou als ik noch het een noch het ander voel. En u – u weet dat ik u zeer bewonder en zeer veel van u hou. Dus ik zal dat altijd zeer onbeholpen aan u uiten."

Pisuise in zijn eerste brief aan Fie Carelsen: "U weet niet welk een verkwikking het voor me is geweest eindelijk weer eens te mogen breken met de sleur waarin je raakt, wanneer je 'al maar' moet praten met dames, die hevig belang in je heeten te stellen en die dan met je mee artistiek willen doen en schijnen.

"Het ontmoeten van een *echte* artiste () is dan () een verkwikking voor je hart en een verfrissing voor den geest.

"Zou 't nu heusch niet mogelijk zijn dat U vandaag midden tusschen naaisters, kappers en repetities nog 'n uurtje voor mij – maar dan ook voor mij alleen – reserveerde?"

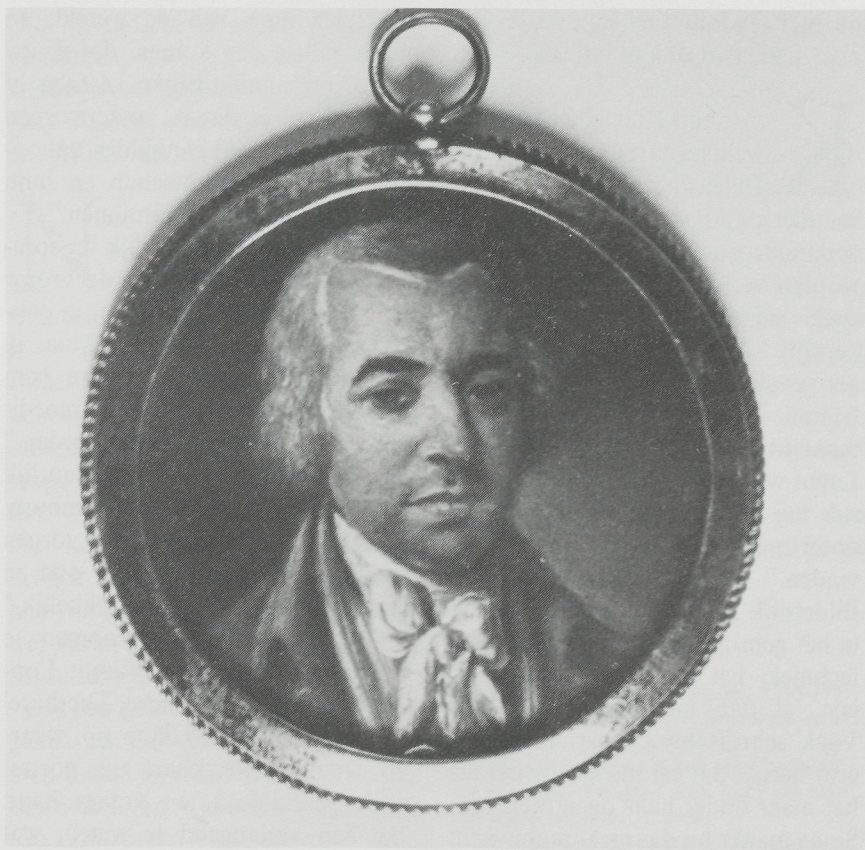
Een liefdesbrief draait door-gaans uit op een verzoek, om een afspraakje of andere gunsten (Rosa Luxemburg: "wellicht zelfs een kleine, een hele kleine baby?"). Soms gaat het zelfs om een huwelijksaanzoek. Daarvoor moet de schrijver altijd op de knieën, al is het maar figuurlijk. Zelfs Pisuise, die zich meestal trots en zelfbewust

uitliet ("Ik heb je tot Vrouw gewijd."), realiseerde zich dat. De brief waarin hij zijn aanzoek doet, is te mooi om er niet uitgebreid uit te citeren:

"Ik heb natuurlijk den heelen dag aan je gedacht, en ofschoon ik al op 't punt stond om naar bed te gaan, kom ik er al pratende met je portret toe, om je nog even te schrijven. Papier heb ik hier niet; daarom gebruik ik 'n stukje kastpapier uit mijn schrijftafellade. 't Komt er niet op aan, waar ik het op schrijf, maar opschrijven wil ik het, dat ik je zoo dankbaar ben, Vrouwtje voor je echte, mooie Liefde. Als je niet werkelijk zooveel van me hield, zou je

**'Als ge me niet echt bemint,
als ge me niet voor de
eeuwigheid bemint, ach! ik zal
erdoor sterven'**

me niet zoo'n brief hebben geschreven als vandaag... Ik voel hoe beroerd 't voor jezelf moet zijn geweest, zoo'n brief te schrijven, hoe ellendig, 't voor je moet zijn geweest, toen je me schreef, dat ik je

Medaillon van Bilderdijk die zijn eigen haar weer draagt, maar wel gepoederd.